INTRODUCERE

Un sufix este un sunet ori un grup de două sau mai multe sunete care, alipit la radicalul unui cuvânt, serveşte ca să formeze un alt cuvânt cu înţeles anumit.

Cele mai multe sufixe sunt accentuate. Limba română posedă însă şi sufixe neaccentuate, cf. *-'e, -'ed, -'eş, -'ot, -'otă.*

Sufixele *-iţă* şi *-ilă*, de obiceiu accentuate, se întrebuinţează în unele exemple şi ca neaccentuat.

Sufixele pot fi : simple, compuse şi variante.

Astfel *-iţă* din *codiţă* < *coadă* este un sufix simplu, *-uliţă* din *furculiţă* < *furcă* este un sufix compus din *-ulă*+*-iţă*, iar *-ţel* din *bileţel* < *bilet* este o variantă a lui *-el.*

Sufixele compuse şi variantele s'au născut prin analogie.

Astfel de pildă din *bucătar*+*-ie* s'a născut derivatul *bucătărie.* La un moment dat acest *bucătărie* a putut fi simţit ca derivat nu din *bucătar*, ci din *bucată*, *bucate*, şi astfel s'a născut *-ărie* dintr'un cuvânt ca *harbuzărie* < *harbuz.*

Din *băet* pl. *băeţi*+*-el* s'a născut *băeţel.* La un moment dat acest cuvânt a putut fi simţit ca un derivat dela radicalul singularului *băet*+*-ţel.* Astfel s'a născut *-ţel* cu care s'a derivat *antreţel* < *antret*, *bucheţel* < *buchet.*

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

Tot aşà din exemple ca *frumuşel* < *frumoşĭ*+*-el*, considerat ca derivat direct din *frumos*, s'a extras varianta *-şel*, cu care s'a derivat *gavanoşel* < *gavanos*.

După categoriile gramaticale pe cari le pot formà, sufixele sunt : substantivale, adiectivale, pronominale, verbale şi adverbiale.

SUFIXELE SUBSTANTIVALE.

Derivarea se poate face dela substantive, adiective, verbe, interjecţii.

Derivarea dela substantive.

De obiceiu sufixele se anină la radicalul formei singularului : *copilaş* < *copil*.

Adeseori însă ele se anină şi la radicalul formei pluralului. Exemple : *băeţandru* < *băeţĭ*, *bărbăţel* < *bărbaţĭ*, *cumnăţel* < *cumnaţĭ*, *însurăţel* < *însuraţĭ*, *cozlete* 'coadă mică dela struguri' < *coadă* pl. *cozĭ*, *deputăţie* < *deputaţĭ*, *frăţior* < *fraţĭ*, *băsmăluţă* < *basmale*, *cafeluţă* < *cafele*, *căzmăluţă* < *cazmale*, *nueluţă* < *nuele*, *perdeluţă* < *perdele*, *ziluţă* < *zile*, *omenesc*, *omenos*, *omenie* < *oameni*, *căişor*, măcriş *căesc* şi măcrişul calului Bot., muscă *căiască*, râe *căiască* 'de cal' < *cal* pl. *caĭ*, mr. *uspiţil'ă* 'amitié' < *oaspe* pl. *oaspiţĭ* 'ami', *ɣĭatrăţil'e* 'médecine' < *ɣĭatru* 'médecin', *ɣĭatráţĭ ɣĭátraţĭ*, *cf. ɣĭaţrî*, *ɣĭaţără* (Pap. B.).

Exemple de derivate în acelaş timp dela radicalul singularului şi pluralului : *băetan*, *băeţan*, *băetoĭu*, *băeţoĭŭ* < *băet*, *băeţĭ*, *dentică*, *denţică* Bot. 'doi dinţi' < *dinte*, *dinţĭ*, *frătĭuc*, *frăţĭuc* < *frate*, *fraţĭ* ; — dr. *bărbăţime*, megl. *bărbătime* < *bărbaţĭ*, *bărbat*, dr. *covăţică*, mr. *cuvîtică* < *coveţĭ*, *covată*, dr. *preuţesc*, mr. *priftescu* < *preuţĭ*, *preftu*.

Este interesant de observat că *căluţ* face pl. *căĭuţĭ* (Pamf. C.).

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

Derivarea dela adiective.

Se face de obiceiu dela radicalul singlarului, adeseori însă şi dela radicalul pluralului formei masculine : *flămînzică* Bot. < *flămînzi*, *ţăpoşiçă* Bot. < *ţăpoşi*.

Un derivat în acelaş timp dela radicalul singularului şi pluralului : *umădeală* vel *umezeală* 'humor' (Car.) < *umed*, *umezi*.

Derivarea dela verbe.

Se face în următoarele chipuri :

1. Sufixele se pot anină la radicalul infinitivului. Astfel sunt toate derivatele prin *-çĭune*, *-mînt*, cf. *-ĭertăcĭune* < *ĭerta*, *slăbicĭune* < *slăbi*, *învăţămînt* < *învăţa*, megl. *răţimint* 'răceală' < *răţi*.

2. Sufixele se pot anină la radicalul indicativului prezent. Deosebim două cazuri :

a. Se iea radicalul pers. 1 sg. : *jucărie* < *joc*.

b. Se iea radicalul pers. 2 sg. : *şezătoare* <*şezi*, *ascunzătoare* < *ascunzi*, *scăzămînt* < *scazi*, *căzătură* < *cazi*.

3. Sufixele se pot anină la radicalul participiului. Astfel sunt toate derivatele prin *-oare* şi *-ură*, cf. *mulsoare* < *muls*, *plînsoare* < *plîns*, *adunătură* < *adunat*, *pîcîlitură* < *pîcîlit*, *spărtură* < *spart*, *mersură* < *mers*.

SUFIXELE ADIECTIVALE.

Derivarea se poate face dela adiective, substantive, verbe.

Derivarea dela adiective.

Sufixele se alipesc de obiceiu la radicalul formei singularului : *călduţ* < *cald*.

Adeseori însă ele se alipesc la radicalul pluralului formei masculine : *frumuşel* < *frumoşi*.

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

Un derivat în acelaş timp dela radicalul singularului şi pluralului : *multişor, mulţîşor* (Ţiplea) < *mult, mulţi.*

Derivarea dela verbe.

Se face : *a.* dela radicalul indicativului prezent pers. 1 sg., cf. *jucăuş* < *joc* ; *b.* dela radicalul infinitivului, — adiectivele în *-tor, -bil* : *umblător, chinuitor, lăudabil, plătibil.*

SUFIXELE PRONOMINALE.

Limba română nu posedă sufixe pronominale propriu zise. Totuş dela câtevà pronume se obţin derivate prin mijlocirea unor sufixe substantivale şi adiectivale. Exemplu : *orecel* 'cevà, un lucruşor' (Rev. cr. lit. III 103) < *oarece.*

SUFIXELE VERBALE.

Derivarea se face dela substantive, adiective şi interjecţii, cf mr. *nşarpic* 'devenir furieux' < *şarpi*, mr. *şcurtic* 'scurtez' < *şcurt, bîzăesc* < *bîz.*

SUFIXELE ADVERBIALE.

Derivarea se face dela adiective şi verbe, cf. *lesne* < bulg. *lesen, tupiliş* < *tupilesc.*

Limba română, ca dealtfel şi celelalte limbi romanice, a moştenit din latineşte în acelaş timp prototipe şi derivate. Din cauza legăturii lor permanente, schimbările fonetice normale pentru prototipe s'au mănţinut şi pentru derivate.

Astfel *înţeleg* provine regulat din **înţéleg.* Prefacerea normală a lui *t* în *ţ* în acest primitiv s'a mănţinut şi în derivatele *înţelept* < *intellectus, înţelepciune* < *intellectio, -onis,* deşi *t* nu mai erà urmat de *ĭé.* Tot aşà

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

inimă < *anima*, *inimos* < *animosus*, *in* < *linum*, vr. *inar* 'ouvrier qui travaille le lin' < *linarius*.

In derivatele româneşti prin sufixe accentuate, radicalele primitivelor suferă modificări fonetice conform fonetismului limbii române.

Astfel vocala *a* devenind neaccentuată se schimbă în *ă*, cf. *casă* > *căsuţă*; în mr. *e* şi *o* devin *i* şi *u*, cf. *l'uşurame* < *l'uşor*.

In unele cuvinte sunetele *a* şi *ă* accentuate provin din *e*. In derivatele dela aceste cuvinte apare vechiul *e*: *pană* > *peniţă*, *fată* > *fetică*, *măr* > *merişor*, *văr*, *vară* > *verişor*, *verişoară*.

Diftongii *ea*, *ĭa*, *oa* devenind neaccentuaţi se prefac în *e*, *ĭe*, *o*, cf. *preuteasă* > *preuteşică*, *pĭatră* > *pĭetricică*, *coadă* > *codiţă*.

Ţ, (*d*)*z* ca sunete finale ale radicalelor se schimbă în *č*, *ǧ* atunci când sunt urmate de *ĭ* +vocală accentuată, cf. *mustečĭos* < *musteaţă* +*-ĭos*, *repeǧĭor* < *repezĭ* +*-ĭor*.

Oricare ar fi sunetul precedent al radicalului cuvântului, vocala sonantă a unui sufix începător cu vocală, accentuat ori neaccentuat, rămâne neschimbată. Astfel se zice *păsărică*, cu *i* neschimbat în *î*, cu toate că e precedat de *r*.

Totuş în unele cazuri sonanta sufixului sufere şi ea modificări. In limba comună cazul este foarte rar. Astfel se zice *amărîŭ*, nu *amăriŭ*.

In dial. mold. *e* din sufixele începătoare cu *e* sună regulat *ă* oridecâteori e precedat de *ţ*, *z*, *ş*, *j*, cf. *băeţăl*, *gavanoşăl*, *oblojăle*.

Din punct de vedere a originii lor, sufixele româneşti sunt: moştenite din latineşte, şi împrumutate din limbi străine (slave, neogrece, turceşti, maghiare, albaneze, neologisme).

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

Sufixele se moştenesc ori se împrumută pe baza unor derivate moştenite ori împrumutate direct.

Adeseori însă derivatele pe baza cărora s'a moştenit ori introdus un sufix au dispărut, după ce natural pe bază acelor derivate se desvoltase pe teritorul limbii române un număr suficient de derivate cari să împământenească sufixul în limba română.

Astfel limba română nu cunoaşte exemple de derivate moştenite pentru sufixele *-easă*, *-etic*, *-ic(ă)*, *-oĭŭ*.

In derivatele în cari sufixul este de aceeaş origine cu radicalul, uneori este foarte greu de precizat dacă avem a face cu un derivat moştenit respectiv împrumutat, ori cu un derivat desvoltat pe terenul însuş al limbii române.

Astfel, *albioară* 'petite auge' este într'adevăr lat. *albiola* din Corp. Glos. Lat. V 340 = *alveola*, cum admite Candrea-Densuşianu, Dicţ., ori rom. *albie* + *-ĭor*? *Dururos* este *dolorosus* ori derivat rom. dela *duroare*? cf. *dureros* < *durere*.

Cepar însamnă 1. 'marchand d'oignons' şi 2. 'tourte aux oignons'. In lat. *caeparius* este atestat numai cu primul înţeles. Trebue să admitem că a avut cumvà şi pe al doilea?

Spătar înseamnă: 1. 'persoană care face spate pentru războiu' (Dal.; *spĭtar*), 2. 'cureaua dela ham aşezată peste spate' (Damé T. 50), 3. *spatarĭŭ* (Şez. II 43) şi *spătărĭ* (Şez. V 124) 'partea strungii unde stau ciobanii răzămaţi cu spatele de mulg oile'. Cuvântul lat. *spatharius* înseamnă 'fabricant ou gardien de glaives nommés *spatha*'.

Vinet înseamnă 'recoltă abundentă de vin'. Lat. *vinetum* înseamnă 'vigne, vignoble, lieu planté de vignes'.

Candrea-Densuşianu, Dicţ. consideră pe *ascultător* 'qui obéit' şi *cumpărător* 'acheteur' ca derivate româ-

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

neşti, totuş limba lat. cunoaşte pe *auscultator*, *comparator*; —pe mr. *catină* 'clef', *catinaru* 'serrure, cadenas' < **catenalis*, cf. sard. log. *kadenale*, totuş cuvintele sunt, dupăcum arată şi *a* neaccentuat păstrat, ngr. κατήνα 'verrou de porte, clef de bois', κατηνάρι 'clavicule' (G. Meyer, Ngr. St. III 28); —pe *degeţel* 'petit doigt' < *digitellus*, atestat în lat. numai cu sensul de Bot. 'digitale'. Mai probabil cuvântul este *deget*+*-ţel*.

Stabilirea raportului între primitiv şi derivat este delicată chiar pe terenul însuş al limbii române.

Dela *pasăre* avem derivatele *păsărue* şi *păsăruică* cu absolut acelaş sens. Dacă *păsărue* a fost răspândit pe tot teritorul limbii române, atunci *păsăruică* < *păsărue*+*-că*; dacă însă *păsărue a* fost cunoscut numai pe o mică porţiune a teritorului românesc, atunci *păsăruiţă* ar puteà fi un derivat dela *pasăre*+*-uică*.

In dial. dr. se spune *drăcuşor*, în dial. mr. *drăcuş*. Este cumvà dr. *drăcuşor* un derivat dela *drăcuş*, care ar fi putut existà cândvà şi pe teritorul dr., ori este el un derivat direct dela *drac*?

Asupra vechimii sufixelor împrumutate şi a derivatelor prin sufixe de orice origine nu putem şti mare lucru, din cauza lipsei de texte româneşti înainte de sec. XVI. Putem şti de pildă că sufixul *-ache* a fost introdus în epoca fanariotă, că derivate ca *autoraş*, *broşurică*, *bileţel* sunt de cel mult 50 de ani.

Monografia noastră cuprinde toate sufixele câte le-am putut constatà în limba română. Aceste sufixe însă nu sunt toate egal răspândite şi egal de întrebuinţate.

Astfel deosebim: sufixe general româneşti şi sufixe caracteristice numai la două ori chiar unul dintre dialectele noastre (dialectul istr. l-am lăsat la o parte).

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)

Exemple : sufixul *-el* se află în dr. mr. megl., sufixul *-inţă* numai în dr. şi mr., sufixul *-ta* numai în megl.

In sânul unui acelaş dialect observăm iarăş deosebiri. Astfel în dial. dr. sufixele *-ame*, *-şag*, *-şug* sunt dialectale ; sufixele *-cĭune* şi *-ătate*, foarte întrebuinţate în sec. XVI şi XVII, se întrebuinţează astăzi tot mai puţin ; sufixul *-ache* se întrebuinţează numai ca diminutiv alintător pe lângă nume de botez ; sufixul *-ăŭ* este familiar.

Numărul de derivate dela unele sufixe este foarte mare, dela altele foarte mic. Astfel pentru sufixul verbal *-ip* eu cunosc numai următoarele două exemple : *ciripesc* şi *înfiripez (ţip* < lat. **tinnipo*, *aripesc* < **alipo)*.

Sufixele substantivale au de obiceiu următoarele înţelesuri : diminutive, augmentative, abstracte, nomina agentis, nomina instrumenti, recipientul, moţiunea, locul.

Sufixele diminutive pot fi : propriu zise, alintătoare (hipocoristice), depreciative (peiorative) ; sufixele augmentative : propriu zise, depreciative.

Sufixele adiectivale au de obiceiu următoarele înţelesuri : o calitate simplă (posesive), o calitate prin excelenţă, diminutive, augmentative.

Adiectivele diminutive exprimă calitatea într'un grad mai redus, cele augmentative calitatea într'un grad mai pronunţat.

In general derivatele au acelaş gen ca şi primitivele, cf. *cal-căluţ*, *masă-măsuţă*, *bilet* pl. *bilete—bileţel* pl. *bileţele*, totuş *babă-băbete*, *băboĭŭ*, *barbă-barboĭŭ*, *coadă-codoĭŭ*.

BDD-B19-02 © 1916 Librăriile SOCEC & Co.
Provided by Diacronia.ro & www.digibuc.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:35 UTC)